

La música catalana no es va rendir al ‘soldat de Nàpols’

Abans de l'actual pandèmia de la COVID-19, la música mai no havia deixat de sonar a Catalunya. Ni la Guerra Civil ni les successives passes epidèmiques, que fins ben entrat el segle XX encara flagel·laven el nostre país i la seva capital, van aconseguir silenciar la vida artística d'una societat en plena creixença econòmica i demogràfica, i alhora acostumada a conviure amb la malaltia i la mort.

Aquest va ser el cas de la pandèmia gripal, mal coneguda com a *grip espanyola*, que es va abatre sobre el món entre el 1918 i el 1919, i que va deixar un reguitzell de víctimes que potser va ser superior als 50 milions de morts. Tan sols a Barcelona la malaltia va atacar sense pietat els 640.000 habitants de la ciutat, que tot just acabaven de recuperar-se d'una epidèmia de febres tifoides que els havia sacsejat quatre anys abans.

Els primers casos de la nova pandèmia, d'origen encara incert, es van conèixer el març del 1918 als Estats Units i no van trigar d'arribar a una Europa que encara lliurava els darrers combats de la Primera Guerra Mundial. L'Espanya neutral va ser l'únic país que es va fer ressò de la crisi sanitària, en contraposició al silenci de les nacions bel·ligerants, que no volien desmoralitzar les seves tropes, i així, el nom de *grip espanyola* va fer fortuna davant d'altres apel·latius que s'havien popularitzat al país, com el de *soldat de Nàpols*, en al·lusió a una contagiosa –encara que menys mortífera– melodia de la sarsuela *La canción del olvido* de José Serrano, que s'havia estrenat coincidint amb l'aparició del virus.

La *grippe*, com es deia llavors, va avançar de manera ràpida i sense contenció, en tres onades successives que van afectar particularment joves i adults entre 20 i 40 anys. A la premsa de l'època, les esqueles mortuòries –que ocupaven fins i tot les primeres pàgines dels diaris– convivien amb els anuncis de tònic i elixirs

miraculosos per combatre el mal. Paral·lelament, però, no faltaven les veus que alertaven sobre la necessitat d'extremar les precaucions higièniques, aïllar els malalts i evitar les aglomeracions: *"De las mortíferas pestes tres diligencias libertan: pronta salida, remota distancia y muy larga ausencia"*, recordaven els periòdics.

Les administracions van aplicar mesures de contenció, com controls sanitaris al port i a les estacions de ferrocarrils, però sense gaire èxit. Pel que fa als equipaments culturals, a Girona el Govern Civil va donar ordre de clausurar el Teatre Principal, així com els cinemes de la ciutat, a més dels de Figueres. En altres punts d'Espanya es van emprendre accions semblants. A ciutats tan distants entre si com Cartagena i Santander també es van clausurar aquest tipus de locals, i les festes del Pilar de Saragossa del 1918 es van traslladar al mes de maig del 1919. A Barcelona, el governador civil, Carlos González Rothwoss, va donar ordre als empresaris del món de l'espectacle per a la *"desinfección continua de sus locales"*, tot amenaçant-los amb el tancament si no prenen aquestes mesures i es van dictar bans municipals que instaven la població a extremar les precaucions higièniques, incloent-hi la prohibició de tenir corrals als terrats de les cases.

Sense una consciència real de l'abast del perill, però, la vida musical, artística i social va patir poques alteracions, i teatres, cinemes i sales de concerts van romandre actius. Així, el 12 de setembre el teatre Novedades inaugurava temporada amb la companyia de sarsuela de José Serrano, el dia 20 el Victòria obria portes amb el sàinet *El agua del Manzanares* i el 21 el Teatre Apolo vivia també una brillant jornada inaugural amb el drama de Jacinto Benavente *Más fuerte que el amor*. *"No es que no cupiera nadie más en el teatro, es que sobraba parte del público"*, va dir el cronista. Aquell mateix mes també van actuar a Barcelona Raquel Meller i Pastora Imperio.

El Palau de la Música Catalana, que al juny havia acomiadat la temporada anterior amb l'actuació de Pau Casals i el pianista Édouard Risler, va acollir al setembre un espectacle titulat *Fabiola o los mártires cristianos*, que s'anunciava com una *"grandiosa visión histórico-artística-religiosa"*, amb decorats de Salvador Alarma. En la seva edició del mateix mes, la «Revista Musical Catalana» anunciava les principals novetats de la nova temporada, que, *"siempre i quan la grippe ho permeti -deia textualment- serà ben rica en manifestacions musicals"*. Particularment, la nota destacava les propostes que hi hauria al Gran Teatre del Liceu: *El abanico*, òpera en tres actes amb música d'Amadeu Vives; *La morisca*, òpera en un acte de Jaume Pahissa, i les estrenes de *Sapho* i *Le jongleur de Notre-Dame* de Massenet; *Le donne curiose* de Wolf-Ferrari i *Radcliff* de Mascagni. Finalment, el coliseu líric va obrir portes el 23 de novembre amb *La damnation de Faust* de Berlioz amb totes les localitats exhaurides.

Aquella tardor l'activa Associació d'Amics de la Música va arrencar temporada una mica més tard del que era habitual, el 15 de novembre, amb un concert al Palau de la Música Catalana en el qual la seva orquestra, dirigida pel mestre Francesc Pujol, va interpretar la *Pastoral* de Beethoven. L'Orfeó Català, per la seva banda, va ajornar fins a la primavera següent una actuació que tenia previst oferir a Lleida a causa de *"les anormals circumstàncies sanitàries que travessa la nostra terra a causa de l'epidèmia"*

grippal". Els actes de la institució també van ser testimoni dels tràgics moments que travessava la capital catalana, amb una mitjana de dos-cents morts diaris, tot deixant constància de les defuncions de persones vinculades a l'Orfeó, esposes o familiars dels seus membres. Així, per exemple, a l'acta del 12 de novembre de 1918 s'inclou una expressió de condol per la mort de Francisca Carbonell i Fité, cunyada del seu director, el mestre Lluís Millet.

Implacable, l'epidèmia va provocar sensibles pèrdues per a la vida musical barcelonina. Una de les quals va ser la de Joan Bautista Plantada i Viola, cofundador de l'editorial Iberia Musical, antecedent de l'actual Editorial Boileau, amb només 36 anys. La nota necrològica que publicà la «Revista Musical Catalana» lloava el talent, la intel·ligència i la simpatia del desaparegut editor, gràcies al qual -deia- *"la novella casa prengué un vol magnífic"*,

i lamentava que la seva mort, en plena joventut, afectava sobretot *"els nostres compositors, als quals havia*

ell ofert ample camí per l'expandiment de llurs obres". També en plena joventut i amb un brillant futur pel davant va morir, a l'edat de 23 anys, el violinista Alfred Quer, membre del quartet de corda que liderava Joan Massià, juntament amb el viola Josep Garangon i el violoncel·lista Gaspar Cassadó. Amb 34 anys, el pianista, compositor i teòric Josep Martí Cristià, traspasat el 6 de novembre de 1918, fou una altra de les víctimes de la grip.

Però si la pandèmia va segar milers de vides -a Espanya la xifra potser va estar al voltant de les 260.000 persones, que representarien l'1,5% de la població de l'època-, aquell mateix any també van arribar al món homes i dones que, anys a venir, deixarien la seva empremta al món de la música i la cultura. Aquell 1918 van néixer, entre d'altres, el compositor Bernd Alois Zimmermann, el director d'orquestra i compositor Leonard Bernstein i el director de cors Eric Ericson, mentre que a casa nostra ho feia la gran *bailaora* flamenca Carmen Amaya.